

המוץ מקשרי אצבעותיו ולמעלה, ולא מתוך ד-א כפו.

מחכו צחקו עלה כמערכא בארץ ישראל: הרי ביון דמשני לנפח בידו אחת — ואינו עושה זאת בדרך זריה רגילה שמנפח במלילות כשהן נמצאות בשתי ידיו הצמודות זו לזו — הרי אפילו בכולה ידא, כולל כף היד נמי מותר לו לנפח!

אלא, אמר רבי אלעזר: מנפח הוא בידו אחת⁽¹⁾, וזהו השינוי, ומותר לו כך לנפח

עוד שנינו לעיל בברייתא' שיותר לנקות את המוץ בשבת מהמלילות שמלל בערב שבת, על ידי ניפוח בשינוי, דהיינו מידו אחת לידו השניה, אך לא כדרכו בחול שמנפח בין שתי ידיו הצמודות

והוינן בה: ביצה מנפח מהו השינוי המועיל שלא יאסר מצד "עובדא דחול" [האם די השינוי שאינו מנפח בשתי ידיו, או שצריך שינוי בעצם מעשה הניפוח?]

אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: מנפח את

1. הטור [שיט] כתב שמנפח מיד ליד ואוכל, ודייק הבית יוסף מדבריו שאפילו בשתי ידיו מותר לנפח, וכתב שמקורו בסוגיא לעיל [יב ב] דגרסינן "מיד ליד", ומשמע אפילו מיד אחת לחברתה. ומה שאמר רבי אלעזר כאן "מנפח בידו אחת" כוונתו רק לאפוקי מדברי רב אבא בר אהבה שאסר לנפח בכל ידו אלא רק באצבעותיו, אך באמת מותר לנפח גם ליד אחרת.

והרשב"א בעבודת הקדש [א לה] והרמב"ם [שבת כא יז] נקטו כי רק בידו אחת התירו, וכן נפסק בשו"ע [שם סעיף ז]. וביאר בבית יוסף שלשיטתם "מיד ליד" היינו לתוך ידו. והמאירי [בשבת קכח א] ביאר שאם רוצה להעביר מידו זו ולנפח ביד השניה מותר, אבל לנפח מזו לזו אסור.

והנה רבינו חננאל בשבת [עג ב] נקט שאם מנפח בפיו, חשוב כזורה מן התורה, וכן כתב הערוך בערך זר. [ובאגלי טל [זורה ה ז] כתב דהיינו רק תולדה, כי עיקר המלאכה בכלי]. ובשביתת השבת [זורה יג] תמה שרבינו חננאל סותר דבריו, כי להלן שם [עד א] הביא את מסקנת סוגיין שמנפח בידו אחת ובכל כוחו. וכתב להוכיח מכך כי רק ברוח פיו חייב משום

לקטניות, ואם מולל בשינוי נחלקו הראשונים אם מותר גם בשבת, או שכל ההיתר רק לרכך ולא לפרק, וכתב הפרי מגדים [סק"ח] שלדברי האוסרים לפרק, מרכז ואוכל בפה מהשבליים.

ובמגן אברהם [סק"ח] הביא שמהרי"ל תמה איך אוכלים קטניות מתוך שרביטין שלהם, והמגן אברהם עצמו תמה על מנהג העולם שאוכלים בלא שינוי, ולכן כתב שכל האיסור למלול רק כשהתרמילים יבשים, אבל כשהתרמילים עצמם לחים ואוכלים אותם, אין זה מפרק אלא מפריד אוכל מאוכל, והט"ז [סק"ב] נקט כי באופן שהתנתקו הקטניות מהתרמילין בפנים מותר לקחתן מהם, ועיין בביאור הלכה דהיינו על ידי שינוי [ומסתבר שכוונתו לדעת המחמירין שעליהם נסובים דברי הט"ז].

ובאליהו רבה הביא סברא לחלק בין תבואה לקטניות, שמפרק הוא רק בתבואה שאינה מחוברת לשבליים, אבל בקטניות שהם דבוקים לתרמילין אין מלאכתו חשובה פירוק אלא תלישה ולכן לא נהגו העולם בהם איסור. [ועיין ערוך השלחן ס"ק כה שצידד כי זו כוונת הט"ז] ובביאור הלכה דחאו, שהרי אמרו לעיל [יב ב] שמפרכין קטניות ביו"ט, ומשמע שבשבת אסור כמלילה.

אפילו בכל כחו. (2)

מתניתין:

אסור לטחון⁽³⁾ ביום טוב חיטיין⁽⁴⁾ ושאר

דעת תוס' [דף ג א] בשם הירושלמי שהאיסור מן התורה, כי לא הותרו מלאכות שקודם לשה, דכתיב "אך אשר יאכל" וסמין ליה "ושמרתם את המצות" ללמד שהותרו רק מלאכות שמשעת שימור ואילך, [והיינו מלישת העיסה במצה]. ולדבריהם, דיכה שהיא תולדת טוחן, הותרה רק בשחיקת סמנים שהיא קרובה לאכילה ודומה למלאכות שאחר לשה, [או שאינה כדרך טחינה].

הרמב"ן והר"ן [בפרק שלישי] נקטו כי טעם הירושלמי לאסור מן התורה, הוא משום שמלאכות אלו נעשות לזמן מרובה, ולא התירה תורה אלא שחיטה ואפיה הנעשות בכל יום ליומו. ולפי זה דיכת תבלין מותרת כי נעשית ליומה.

הרשב"א בעבודת הקדש [א א] כתב שהתורה מסרה לחכמים לקבוע איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת. [ונתן טעם לחלק בין סוגי המלאכות, עי"ש ובביהגרא ריש סימן תצה]. ובביאור הלכה [תקד א] הוכיח כי לשיטת הרשב"א איסור טחינה הוא מן התורה, אלא שגם זה נמסר לחכמים שיכולים לחלק בין מלאכת טחינה הנעשית לימים רבים, לדיכה הנעשית במכתשת מעט מעט.

ובגור אריה [בפרשת בא] ביאר שהאיסור הוא בסוגי מלאכות הנעשות לזמן, ואינם חשובות כמלאכת תענוג אלא מלאכת עבודה. וכן משמע מדברי המגיד משנה [פ"א ה"ה] שאלו מלאכות שעבד עושה לאדוניו, ואין אדם עושה אותן לעצמו. ולביאורם, שחיקת תבלין נחשבת מלאכת אוכל ואדם עושה אותה לעצמו, ולא מכין לימים רבים.

אולם הרא"ש [ריש פרק שלישי] כתב שהדרשא בירושלמי אסמכתא בעלמא היא,

זורה, ואילו נענוע בידו, מידו אחת לחברתה, מותר. אך חזר ותמה שהערוך בערך נף סותר דבריו, שהביא דעות המתירים לנפח אפילו בפיו. ולכאורה, יש לומר לפי דברי ספר המכריע [לעיל יג ב הערות 12-14] שניפוח הותר רק לאלתר, אכן לדידן שאסור להוציא פסולת מתוך אוכל אך לצורך אכילה לאלתר, יהא אסור לנפח בפה אלא רק ביד שהוא שינוי גמור. וראה הערה הבאה

2. הרמב"ם [יו"ט ד טו] כתב שמנפח על יד על יד בכל כוחו, ולכאורה משמע שמותר לנפח בפה, וכדעת הערוך הנ"ל. וראה דרישה [שיט ג] שנקט כי שההיתר הוא להניף ידו אחת בכל הכח אף שבכך גורם למשב אויר שמפריח את המוץ, [ויישב בכך שנקרא מנפח "בידו אחת" אף שמותר להפריח את הגרגרים מיד ליד].

ובארחות חיים [יו"ט נב] ובכל בו [יו"ט דף מז] השמיטו תיבות "בכל כוחו", ומשמע לכאורה שלא הותר אלא להעביר מיד ליד ללא ניפוח בפה. אך יתכן שדבריהם נסובים דוקא על יו"ט, ובו פשיטא שהותר לנפח בפה, שהרי הותר אפילו בקנון ותמחוי, ומוכח שעיקר ההיתר תלוי בניפוח מעט מעט.

3. עיין לעיל [ג א] בהערות על תוס' שהבאנו דעות הראשונים בחומר וטעם איסור זה, ונשוב על דבריהם בקצרה.

דעת רש"י [ריש פרק שלישי] שטחינה אסורה ביו"ט מן התורה, כי לדעתו כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב יו"ט, לא הותרה מן התורה לעשותה ביו"ט, אפילו לצורך אוכל נפש. ורק שחיקת תבלין הותרה כי אי אפשר לעשותה מערב יו"ט. וכן דעת החינוך [רצח] והים של שלמה [מובא במג"א וט"ז סימן תצה].

מיני אוכלין, ואפילו לצורך אוכל נפש, ואפילו בשינוי.

במשנתנו התחדש היתר לדרך או לשחוק כמה מסוגי התבלינים, בחלקם הדיכה טעונה שינוי ובחלקם לא, ועיקר הטעם שהקלו בדיכה אף שהיא תולדת טחינה, הוא מפני שאינה נעשית לזמן מרובה כטחינה⁽⁵⁾.

ה"מדוכה", היא כלי קיבול, וה"מדרך", הוא היד בו כותשים את הדברים הנמצאים בתוך המדוכה.

המלח והתבלינים נדוכים בימי חול במדוך ובמדוכה העשויים אבן, והנידון במשנה אם ביום טוב צריך לשנות, ומהו אופן השינוי:

בית שמאי אומרים: תבלין — נדוכין ביום טוב במדוך של עץ, כדי לשנות מדרך הרגיל שנדוכין במדוך של אבן.

והמלח, הוא מלח ים גס⁽⁶⁾ — דיכתו טעונה יותר שינוי, ולפיכך אינו נדוך אלא **בפך** של חרס, ולא במדוכה רגילה של אבן, ובמקום⁽⁷⁾ מדוך של אבן הרגיל, משתמשים לדיכתו **בעץ הפרור,** כף גדולה.

[יד] כתב שהאיסור לכתשם במכתשת הוא כאיסור שחיטת פלפלין בריחים שלהן, ואיסור פלפלין הוא משום עובדין דחול כמבואר בשו"ע [שם ס"א], ובהכרח שטחינת מעט חטיין אינה אסורה אלא בריחיים, ואם כן במכתשת קטנה מותר לכתשם, שאין בה אף עובדין דחול, ועיין שם בבאור הלכה ולהלן בסוגיא.

5. סיכום: שני תנאים עיקריים מצינו במלאכת טחינה ביו"ט. לזמן רב, ובריחיים. ובתבלין נחלקו הפוסקים למסקנא, אם יש בו איסור טחינה, ואסור אף שלא בריחיים, או שאיסורו רק משום עובדין דחול, והיינו רק בריחיים. ועיין בפני יהושע שדן בטעם ההיתר של שחיכת תבלין, וביאר ככל האמור לעיל. וצידד עוד טעם, שכל טחינת דגן ושחיכת סממנים אי אפשר להשתמש בהם לתכליתם אלא אחר הטחינה, אך תבלין אפשר ליתנו בקדירה בלי שחיקה, ונמצאת דיכתו כמו שחתכו דק דק שאין זו טחינה. ועיי"ש שדחה טעם זה.

6. פרטי דין שחיכת מלח, התבארו בהערות על תוס' [ד"ה בית הלל], עיין שם!

7. רש"י גרס או בעץ הפרור. וכתב שמלח בעי

והאיסור רק מדרבנן, וטעמו כי אדם רגיל לקצור ולטחון הרבה יחד, והוא עובדא דחול. והר"ן כתב שהבבלי חולק על הירושלמי, והאיסור מדרבנן מפני שמלאכות אלו נעשות לימים הרבה, ולכן אסרום אף כשעושה מעט, ורק טחינה התירו כי נעשית בכלי אחר, ואף פלפלין הנדוכין בריחיים שלהם אינם כדרך טחינת חטיים.

והרמב"ם [יו"ט א ז] נקט שטעם האיסור מדרבנן, כי אפשר לעשותן מערב יו"ט, וגזרו שמה יניחם לעשותן ביו"ט ונמצא שיעסוק כל היום במלאכה וימנע משמחת יו"ט, ולדבריו לכאורה אין זו גזירה מיוחדת על מלאכות אלו, ועיין בלחם משנה [יו"ט ג יב] שטעם ההיתר בתבלין הוא מפני שמלאכתו בשחיקה וחלוקה מטחינה, והרי הוא כמכשירין, ואין טחינה אלא באוכל נפש, ולכן לא גזרו במלאכה זו כמו שגזרו בקצירה אף שאי אפשר לעשותה מאתמול. [ועיין בהערה 14].

4. עיקר מלאכת טחינה היא בחיטים וקטניות [תרומת הדשן נו], וכך מבואר לכאורה בסוגיין לענין עשיית טיסני. והטעם לכאורה מפני שרגילים לטחנם לזמן הרבה, ולכן אסור לטחנם גם שלא בריחיים. אמנם במשנה ברורה [תקד

ובית הלל אומרים: במיני תבלין לא גזרו בהם חכמים גזירת שינוי, אלא הם נדוכין כדרכן, במדוך של אבן, ובמדוכה של אבן.

והמלח צריך שינוי, אך די בשינוי קל, בכך שהוא נדוך במדוך של עץ.

מאי טעמא?

גמרא:

רב הונא ורב חסדא נחלקו בטעמו של דבר (8):

והוינן בה: מוכח ממשנתינו **דכולי עלמא**,

אינה נחשבת שלא יכל לעשות מערב יו"ט, ורק כשלא היתה מלאכתו מועילה מערב יו"ט אז נחשב שלא יכל לעשותה מערב יו"ט.

וראה רש"י להלן [כח ב ד"ה מותר] שנקט שגם אי ידיעה נחשב כ"אינו יכול לעשות מערב יו"ט", ובאור זרוע [שנז] כתב שמקורו מסוגיין, שהרי משמע שאם אינו יודע מה יבשל, נחשב כאי אפשר לעשותה. ויתכן שנקט כי מאן דאמר שתבלין מפיג טעמו, סובר שאדם יכול לשער מה יבשל למחר, ולכן אינו נחשב כאי אפשר מערב יו"ט אלא משום שמפיג טעמו. [וראה שם ר"ן שהביא בשם תוס' שחלקו, ושם סברו שבסוגיין התירו כי מדובר באוכל נפש].

ולכאורה מכאן תימה למה שהבאנו לעיל [בהערה 7 על תוס' ג א] כי האור זרוע, והכל בו, והמהרש"א במגילה [ז ב] תפסו כדבר פשוט שהיתר מלאכת אוכל נפש תלוי רק אם יתקלקל מערב יו"ט, ואינו תלוי כלל ביכולת האדם להכינו מערב יו"ט, ורק במכשירין מצינו חילוק זה כיון שהיתרן אף אם לא יתקלקלו מערב יו"ט, ומיעטה התורה לאסרן אם יכל לעשותן מערב יו"ט.

וכבר הקשה כן השטמ"ק כאן, למה דיכת מלח טעונה שינוי, והרי הוא אוכל נפש ומלאכתו מותרת אף אם יכל לעשותו מערב יו"ט. וכתב שמן התורה באמת מותר לשחוק בלא שינוי, וכל הנידון בסוגיין הוא מדרבנן, והם הצריכו שינוי, ונחלקו אם גדר היתר הדיכה כאוכל נפש או

שינוי, ואילו תבלין אין צריך שינוי, והנה שינוי קצת ודאי צריך, שהרי הצריכו בית שמאי מדוך של עץ דוקא, ובפשטות כוונתו שדי בשינוי המדוך ואין צריך שינוי במדוכה, ולא בצורת מעשה הדיכה. ואם כן במלח צריך שינוי במדוכה או במעשה הדיכה, ולכאורה היינו כמו שגרסו "בפך ובעץ הפרור", דהיינו שינוי המדוכה בפך ולא באבן, ושינוי המדוך בעץ ולא באבן.

ומסתבר שכוונתו שמדוך של עץ הוא שינוי רק בעצם המדוך, אך מעשה הדישה נעשה כדרכו. ובמלח צריך שינוי במעשה הדיכה, ולכן צריך לעשותו בכלי שאין דרך לדוך בו, כגון עץ הפרור.

ועיין בתפארת ישראל שצידד, כי דעת רש"י שדי בשינוי גדול, שהצריכו לדוך במדוך של עץ הפרור דוקא, ולא במדוך של עץ כמו בתבלין. אכן בדרישה [תקד א] כתב שרק בהוה אמינא הצריכו במלח שינוי גדול ממדוך אבן לעץ, אולם למסקנא, אפילו תנא דמתניתין לא הצריך אלא שינוי כל דהו, ודי בהטית המדוכה להתיר את הדיכה.

8. ביאור המחלוקת נראה, שהאומר ש"אין כל הקדירות צריכות תבלין", סבר שאם אין האדם יודע מערב יו"ט שיצטרך לעשות מלאכה, אינו נחשב שיכול לעשותה בערב יו"ט. ואילו מאן דאמר שתבלין מפיג טעמו, סבר שאי ידיעתו

ואין כל הקדרות צריכות תבלין, וכיון שאין אדם יודע בערב יום טוב באיזה תבשיל יחפוץ למחר, נמצא שאינו יכול לדוך לו תבלין מערב יום טוב, כי אינו יודע לאיזה סוג תבלין יצטרך, ולכן לא חייבוהו חכמים לשנות בדיכתו ביום טוב.

חד אמר: לפי שכל תבשילי הקדרות כולן צריכות מלח, וכבר מאתמול ידע שהוא צריך לדוך מלח, והיה לו לעשות זאת מאתמול, וכיון שלא עשה זאת מאתמול צריך לשנות בדיכתו⁽⁹⁾.

כיש אנשים שדכים תבלין לימים הרבה, ע"ש.

כמשירין.

9. מהר"ח אור זרוע הסתפק [בסימן לא] אם מותר להניח לכתחילה את המלאכה מערב יו"ט כדי לעשותה ביו"ט בשינוי. ומהרי"ל החמיר באופן זה שלא יעשה ביו"ט אפילו בשינוי [וראה ביאור הלכה שרק במלח הקלן]. ובמגן אברהם [תצה סק"ג] הסיק להתיר להניחה לעשותה ביו"ט בשינוי. ולכאורה מקורו מסוגיין שמותר לדוך מלח בשינוי, אף שידע מערב יו"ט שצריך לו לכל הקדירות. והביא המשנה ברורה [שם סק"י] שהבגדי ישע מפקפק על זה, שלא התירו במלח אלא בדיעבד, ובתוס' במגילה [שם] משמע שמלאכה שאפשר לעשותה מאתמול, לא התירתה תורה אפילו לצורך אוכל נפש.

וביאור הצדדים הוא, שהאוסרים סברו כי כיון שטעם האיסור במלאכות אלו, הוא שמא ימשך ויעשם כל היום, נמצא שאם יכול להניחם ולעשותם ביו"ט בשינוי, לא הואיל האיסור כלל, ובהכרח שאסור להניחם מערב יו"ט כדי לעשותם בשינוי, אך המגן אברהם סבר שאין חוששין שיתעסק כל היום במלאכה בכוונה, אלא רק שיגורר וימשך במלאכתו, וכיון שעושה בשינוי, יזכור שיום טוב הוא, ויעשה רק את הנצרך לו. ועיין שער הציון [תקי סקי"ח].

והנה בחיי אדם [קל ג] הביא שהגר"א הנהיג לפרר את החריין בליל הסדר, אף שיכול להניחו בכלי אטום מערב יו"ט, שלא יפוג טעמו, ויש לדון אם מוכח מכאן להתיר אף שיכל לעשותו מערב יו"ט, או שאינו מחויב בערב

[וראה ראב"ד יו"ט ב י ששחיקת תבלין או מלח נחשבת כמשירין, ולכן טעונה שינוי, וכן הוכיח בשו"ת מהר"ח או"ז לג, אך באור זרוע רמח הוכיח להיפך, שהרי אם לכולי עלמא הצריכו שינוי בדיכת מלח, בהכרח שגם מלאכת אוכל נפש שאפשר לעשותה מערב יו"ט אסור לעשותה ביו"ט, ומסתבר שדעתו שעל ידי שינוי נחשב כעושה את המלאכה כלאחר יד, והרמב"ן במלחמות ה' והר"ן ריש פ"ג נקטו שחייב על דיכה בשבת אפילו נעשית במדוך של עץ, ולכן הסיקו מסוגיין שאפילו אם אפשר לעשותה מערב יו"ט אינה אסורה מה"ת אלא מדרבנן].

אמנם, דעת הבית יוסף [תצה] שהחילוק אם אפשר לעשותן מערב יו"ט או לא, נאמר רק במשירין, אבל מלאכת אוכל נפש עצמו מותרת לגמרי אפילו כשיכל לעשותה מערב יו"ט, ואינה אסורה אפילו מדרבנן, [כך ביאר בביאור הלכה שם, ועיין מחצית השקל סק"ג].

וכתב המשנה ברורה [שם סק"ה] כי אף לדעתו, דבר שדרכו להעשות בפעם אחת לימים הרבה, אסור לעשותו אם יכל לעשותו מאתמול ולא יפוג טעמו, ורק על ידי שינוי התירו, [כך עולה מביאור הגר"א]. וגם לדרכו צריך לומר שיש איסור דרבנן בתבלין, כי דרכו להעשות לימים הרבה, ונחלקו בגדר האיסור כנ"ל.

ודעת הרא"ה כי דבר שעושין לימים הרבה לא מועיל בו שינוי, ולכן ביאר שדיכת תבלין טעונה שינוי אף שמלאכת אוכל נפש מותרת לגמרי [אפילו אפשר לעשותה מעיו"ט], כיון

וחד אמר: כל התבלין מפינין משנים מטעמן אם כותשים אותן יום קודם, ולכן גם אם יודע איזה תבלין הוא צריך, אינו יכול לכתוש אותו מאתמול, ואילו **מלח אינה מפינה טעמה**.

ומבאר הגמרא: **מאי בנייהו** למעשה בין שני הטעמים?

איכא בנייהו נפקא מינה לחומרא ולקולא לכל צד:

א. היכא **דידע מאי** איזה קדרה **בעי לבשולי**, ויודע את התבלין שעליו להכין עבודה, אך אם ידוך מבעוד יום יפוג טעמו של התבלין.

אי נמי, במוריקא, כרכום, שאינו מפיג טעמו גם אם יעמוד ימים רבים אחרי דיכתו, אך מאידך, אין אדם יודע בערב יום טוב אם יצטרך אותו מחר.

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנדוכין

במדוכה, [שהם מלח ותבלינים] — **נדוכין** ביום טוב כדרכן, ואפילו מלח.

ותמהינן: **והא אמרת** שבמשנתנו מבואר כי מלח לדברי הכל **בעיא שני**!

ומתצינן: **הוא**, רב יהודה אמר שמואל, **דאמר כי האי תנא:**

דתניא, אמר רבי מאיר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על התבלינים הנדוכין — **שנדוכין כדרכן**, והמלח נדוך יחד עמהן ללא שינוי⁽¹⁰⁾.

לא נחלקו אלא לדוכה למלח בפני עצמה.

שבית שמאי אומרים: מלח נידוך בכף ולא במדוכה, ובמקום המדוך מאבן הוא צריך לדוך בכף **עין הפרור**.

ולא התירו לו לדוך אלא מעט מלח, בשיעור הנחוץ **לצלי, אבל לא** הרבה מלח,

ובטל אצל התבלין. ופסק כן במשנה ברורה [תקד סק"ו]. אולם מהרש"ל [בהגהותיו וביש"ש] כתב שאפילו אם דך בפעם אחת בזה אחר זה, מותר, [ולדבריו צריך לומר שרב שמת שמע רק דיכת מלח ולא היתה אחריה דיכה נוספת של תבלין, ולכן הסיק שאין זה מבייתו, כי דיכת המלח עצמה אינה אסורה אלא אם כן לא היתה בסמוך לה דיכת תבלין].

ולדעת הסוברים שהשינוי נצרך משום שדיכה היא מלאכה שאפשר לעשותה מערב יו"ט, בהכרח שסברו כהרשב"א בעבודת הקדש [א ז] שיש בטחינת תבלין איסור גמור משום טוחן, ותמוה למה הותר מלח עם תבלין. [וכבר הבאנו בהערה 2 שבביאור הלכה [תקד א] ביאר שרק טחינה לימים רבים נאסרה מן התורה, ויתכן שאם נידוך יחד לא יראה כדך אותו בנפרד

יו"ט לעשות פעולה נוספת שתשמור את מלאכתו ליו"ט. ועיין בשער הציון [תקד ס"ק לג] ובהערה 7 על תוס', [גם יש לעיין אם צריך לפורר החריין בשינוי כי יכל לפוררו מערב יו"ט, או כיון שפג מקצת טעמו אין צריך שינוי וממילא אין היתר להניחו לכך].

10. הרמב"ן [במלחמות ה'] ביאר שההתר לדוך מלח עם שאר תבלינים, הוא מפני שאינו טורח בו בפני עצמו, ואין זה עובדין דחול, וכן נקט הרשב"א בסוגיין וכדלהלן.

והנה ביאור זה מתאים עם פשוטו של רש"י שדך מלח ותבלין כאחד, היינו בבת אחת, וכן ביארו כוונתו באליהו רבה ובברכי יוסף [תקד]. וכן משמע בלשון הרשב"א [שם] ש"דכו בתוך התבלין", וכן נקט המאירי להדיא "שמערכו

בכמות הראויה לתבשיל קדרה.

ביום טוב?

ובית הלל אומרים: בכל דבר.

ומתריצין: אלא אימא: בית הלל אומרים דכים מלח כדרכו לכל דבר, דהיינו, לאו דוקא לצלי, אלא אפילו לקדירה.

ומוכח שלפי בית הלל אין צורך לשנות כלל בדיכת מלח, שהרי נידוך בפני עצמו במדוכה ובמדוך⁽¹¹⁾.

אמר ליה רב אחא ברדלא לבריה: אמנם דעתי כשמואל, שמלח נידך כדרכו, אך בכל זאת צריך לעשות מעט שינוי, ולכן, כי דייכת מלח — אצלי אצלווי, הטה את המדוכה על צידה, לשם שינוי, ודוך⁽¹²⁾.

אלא, שהניחה הגמרא עתה שלפי בית הלל אפשר לדוך בכל דבר, ואפילו בכלי מוקצה אשר אינו ניטל בשבת.

רב ששת שמע ביום טוב קל בוכנא, קול המדוך, שדכים בו מלח במדוכה של אבן.

והוינן בה: בכל דבר סלקא דעתך, וכי יעלה על דעתך לומר שהתירו בית הלל לדוך בו

לימים רבים, וצ"ע.

[ולא הביא את הברייתא, והביא גם את חיוב ההצלאה שחידש רב לרב אחא ברדלא, והשמיט את מחלוקת רב הונא ורב חסדא לעיל בטעם החילוק בין תבלין למלח. והסיק כי חיוב ההצלאה הוא רק במלח ולא בתבלין, מדאסר רב ששת בסמוך דיכת מלח כשלא הטו ומשמע מדבריו שבתבלין מותר. ולא התברר בדבריו אם גם לדעת הברייתא יש חיוב הצלאה, ואם קיימא לן כמתניתין או כברייתא, ובתוס' נקטו בפשטות שרב אלפס פסק כברייתא, כי רב ורב ששת ושמואל סוברים כברייתא. [ועיין יש"ש (לט) שתמה כיצד יתכן לפסוק כברייתא נגד סתם משנה].

11. הראשונים נחלקו אם לדעת שמואל יש חיוב הצלאה — הטית המדוכה — במלח. מדברי הרמב"ן משמע שרק רב חידש כן, ושמואל לא הצריך הצלאה אפילו במלח, [ועיין בהערה הבאה בהרחבה].

ונחלקו הראשונים בכונתו, הרמב"ן הבין שפסק כברייתא, ולכן השמיט את מחלוקת רב הונא ורב חסדא, ופסק כרב ששת חידש חיוב הצלאה, אך רק במלח שנידוך היטב בהצלאה, ולא בשאר תבלינים שאינם נידוכין היטב בהצלאה, ולכן לא חייבה אפילו במוריקא ויודע מה יבשל, ונמצא שנחלקו האמוראים לפי הברייתא אם צריך הטיה במלח, אולם בתבלין לכולי עלמא אין צריך שינוי. וכן נקט הרשב"א בעבודת הקדש [שם].

אך הרשב"א בסוגיין הסתפק בזה, כיון שרק בתבלין התירו "כדרכה" ובמלח אמרו רק "לכל דבר", ושמא צריך הטיה, שאילו לא יטה נחשב כעובדין דחול, שהרי מתוך רכותו נדוך היטב גם בהטיה. [וצ"ע אם זו כוונתו].

ומפשטות לשון הגמרא משמע, ששמואל אינו סובר כמתניתין אלא כברייתא, וכך תפסו רוב הראשונים כדלהלן, אך הרא"ש והבית יוסף [בדעת תוס'] והב"ח והדרישה ביארו שאין מחלוקת בחיוב השינוי, אלא בצורתו, ולהלן נבאר אם שינוי ההטיה שוה לשינוי המדוך, או שהוא שינוי גדול או קטן ממנו. ולדבריהם חיוב השינוי הוא מעיקר הדין, ולא משום עובדין דחול.

12. הרי"ף הביא את המשנה ואת דברי שמואל,

ומקשינן: מנין לו לרב ששת שאין הקול הזה בא מביתו? ודלמא דכו את המלח בשינוי, שאצלויי אצלי, שהטו את המדוכה על צידה, וכך מותר לדוך מלח!?

אמר רב ששת: האי, קול זה — לאו מגווייה דביתאי הוא. לא מתוך ביתי הוא בא, לפי שהחמרתי עליהם שלא לדוך מלח במדוכה של אבן, כדרכו.

ויכר כל כך. וגם הדרישה סבר שלדעת הרי"ף לא נחלקו המשנה והברייתא, עיי"ש. והב"ח הוסיף ליישב קושית הרי"ן, כי רב ורב ששת סברו שכרום מפגי טעמו, ואין נפקא מינה בשני הלשונות, ולכן לא הזכירם הרי"ף אף שפסק כמשנתנו וחיוב הטיה, ותמה הקרבן נתנאל שלא מסתבר שחולקין במציאות טעמו של כרום, ולכן כתב לתרץ, כי ממה שהותרה דיכת תבלין כדרכו, ונאסרה דיכת כרום אפילו כשלא ידע מה יבשל [לפי הבה"ג שדימהו למלח, והביאו הרי"ף], ממילא משמע שההתר תלוי בהפגת טעם בלבד, ולא בידיעתו מה יבשל. והרי"י בתוס' ובעל המאור, פסקו כשני הלשונות לחומרא, והצריכו שינוי במלח ובמוריקא ובכל תבלין כשיודע מה יבשל, ולכאורה לדבריהם פסקינן כמתניתין. ועיין מהרש"א על תוס', שאף לפי הברייתא יש נפקא מינה בטעמי הלשונות לחיוב הטיה באופנים מסוימים. [וכהוכחת הרי"ן].

ומאידיך הריא"ז [הובא בשלטי גבורים] והסמ"ק [קצד, הובא בארחות חיים יו"ט ז], נקטו את שני הטעמים לקולא, שלא נאסר לדוך בלא שינוי, אלא מלח וכרום כשיודע מה יבשל למחר, וסברו שאי אפשר להחמיר בתרי לישני דפליגי.

והרמב"ם [שם] כתב דכין את התבלין כדרכם, שאם ידוכנו מערב יו"ט יפוג טעמו. אבל מלח אינו נידוך ביו"ט אלא אם הטה את המדוכה, שאם שחק את המלח מעיו"ט לא יפוג טעמו. ומשמע שפסק כהברייתא, וכמאן דאמר שטעם ההיתר הוא מפני הפגת הטעם מאתמול, ודברי המגיד משנה שהתיר לדוך כרום בלא

והרי"ן כתב שדברי הרמב"ן לא נתיישבו לו כלל, ועדיין תמוה למה השמיט הרי"ף את מחלוקת רב הונא ורב חסדא, והרי טעמיהם נצרכים גם לחיוב הצלאה שנאמר דוקא במלח ולא בתבלין. ולכן ביאר שהרי"ף למד מדברי רב ורב ששת שפסקו כברייתא, שהרי לא הצריכו שינוי במדוך ובמדוכה אלא הטיה בלבד, וגם משמע שלא החמירו אלא על עצמם בביתם, ובהכרח שחומרא בעלמא היא, ורק במלח החמירו כי יש בו את שני הסיבות שטעמו אינו פג והוא נצרך בכל קדירה. וגם נדוך היטב בהצלאה, ונמצא שלפי הברייתא אין חיוב הצלאה אפילו במלח. [ועיין בדבריו ובבה"ג, שנחלקו אם יש חיוב הטיה במוריקא כשיודע שיצטרך לו, או שהוא חומרא במלח בלבד שנדוך היטב בהטיה].

והכסף משנה [יו"ט ג יב] הקשה לפי ביאור הרי"ן, למה הביא הרי"ף חומרות אלו שאינם מעיקר הדין. ולכן נקט שהרי"ף פסק כמאן דאמר שתלה את חיוב השינוי בהפגת הטעם. ואף שמואל הבין בברייתא שצריך שינוי, אלא שאין צריך שינוי רב כמו במשנה, ודי בהטיה. והסיק מכח זה שכרום מפגי טעמו קצת, [כמו שכתבו תוס' בשבת בביאור השני], ולכן לפי שמואל אין מצריך בו הטיה, אלא במלח שאינו פג כלל.

אכן הב"ח [תקד א] נקט שהרי"ף פוסק כמתניתין, וסבירא ליה שרב ורב ששת סברו כתנא דמתניתין, וגם רב יהודה סבר כך, אלא שלא הצריכו שינוי מדוך אלא שינוי בהטיה. ובקרבן נתנאל הוכיח שגם הרא"ש הבין כן בדברי הרי"ף, וסבר כי אדרבא שינוי הטיה, הוא שינוי גדול יותר משינוי המדוך מעץ לאבן שאינו

ומתרצינן: **דשמעיה** היות ושמע רב ששת דהוה **צליל קליה** — הקול היה צלול, והבין מכך שלא הטו את המדוכה, כי כשדכים בהטיה אין הקול צלול.

ועוד מקשינן: **ודלמא תבלין הו, שמותר לדוכן בלא שינוי** (13) !?

ומתרצינן: **תבלין** — **נבוהי מנבחה קלייהו**. קול דיכת גרעיני תבלין נשמע כנביחה, וכיון שלא שמע קון כזה הבין שדכו מלח ולא תבלין (14).

תנו רבנן: אין עושיין ביום טוב טיפני —

של הפגת טעם, הביא המשנה ברורה [תקד ח] שיש פוסקים שהחמירו בכרכום להצריך שינוי, ונחלקו אם היינו אפילו כשלא ידע מאתמול מה יבשל, ועיין בהערה 8 על תוס'.

13. בהערה הקודמת הבאנו את ראיית הרי"ף מכאן שדיכת תבלין אינה צריכה הטיה. שהרי אחר שאמרו ששמע כי קול המדוכה צלול, הקשו ודילמא תבלין הוי. וכן נקטו העיטור, הסמ"ג [ל"ת עה], המרדכי [תרס] והאור זרוע [יו"ט שנט].

אולם ה**רשב"א** ערער על כך, וטען כי אין מכאן ראייה אלא לתבלין סתם, אבל יתכן שבכרכום צריך הטיה כשנדוך במדוך של אבן, וכן נקט בשו"ת [ח"א תרפד] והביאו הבית יוסף [תקד] והוכיח מדבריו שהבין בדעת הרי"ף שמסקנתו כמאן דאמר שטעם ההיתר משום הפגת טעם.

אכן **בעבודת הקדש** [שם] חזר בו ה**רשב"א** ונקט שאף כרכום נידוך כדרכו. ואמנם מדבריו שם מבואר כביאור הרמב"ן בדעת הרי"ף שאין חיוב הטיה אלא במלח.

14. ה**ט"ז** [תקד סוף סק"א] הקשה לשיטות שהתירו דיכת כרכום ללא שינוי, עדיין יקשה שמא דכו כרכום שאין קולו מנבחה יותר ממלח. אלא בהכרח שגם מוריקא אסור בלא שינוי, ולא דכוהו בביתו.

ובאליהו רבה כתב לתרץ לפי דברי

שינוי, לכאורה תמוהים, שהרי טעם ההיתר מפני הפגת טעם, וליישב דבריו כתב הכסף משנה את המהלך דלעיל שכל החיוב בכרכום הוא רק אם מלח צריך שינוי גדול, אך אם די בהטיה, מוכח שאין איסור שחיקה חמור כל כך, ובכרכום שפג במקצת אין צריך שינוי כלל, וכן האריך בבית יוסף.

נמצאו שש שיטות בסוגיין.

א. **רמב"ן ורשב"א**, הלכה כברייתא, ואין צריך אפילו הטיה, אלא במלח.

ב. ה**ר"ן**, הלכה כברייתא, ואפילו מלח אינו צריך הטיה, ורק חומרא היא, [והיינו משום שבמלח "ידע" ו"אין מפיג טעמו" ואם כן הוא הדין במוריקא אם ידע, אך להרמב"ן אין צריך הטיה אלא במלח]..

ג. ה**רא"ש** ה**ב"ח** והדרישה בדעת הרי"ף, ובית יוסף בדעת תוס', הלכה כמתניתין, ומלח צריך שינוי של הטיה בלבד. [ובכרכום נחלקו האחרונים].

ד. **הבית יוסף** לפי הרי"ף והרמב"ם, הלכה כברייתא, וכמאן דאמר שההתר מפני הפגת טעם, וצריך הטיה במלח, [וי"א גם בכרכום].

ה. **דעת ר"י** ובעל המאור, לכאורה כמתניתין, ושני הטעמים לחומרא. וצריך שינוי במלח ובכרכום ובכל תבלין שכידוע מה יבשל.

ו. **דעת ריא"ז** ו**סמ"ק**, כמתניתין, ושני הטעמים לקולא, ולא נאסרו אפילו מלח וכרכום אלא כשיודע מה יבשל.

ולהלכה כיון שנקט ה**שו"ע** רק את הטעם

תבשיל העשוי מחיטים שנכתשו כתישה מרובה, עד שכל גרעין שבהם נחלק לארבעה חלקים, ואסרו לעשותו מפני הטורח הרב שיש בכתישתו.

ואין כותשין כלל חיטים במכתשת.

והוינן בה: תרתי?! — שתי הלכות סותרות נשנו כאן! כי מההלכה הראשונה משמע שאסרו רק כתישת טיסני מחמת שהיא טירחה מרובה, ולא אסרו כתישה מועטת להכנת דייסא. ואילו מההלכה השניה משמע שאין כותשים כלל, אפילו לא בטירחה מועטת.

ומבארין: דין אחד הוא, והכי קאמר התנא: **מה טעם אין עושין טיסני — לפי שאין כותשין במכתשת!**

ומקשינן: ולימא "אין כותשין במכתשת", ובכלל האיסור כתישה לכל תבשיל, ולאידו צורך נאמר ענין טיסני?!

ומבארין: **אי תני** רק את הכלל **שאין כותשין במכתשת**, הוה **אמינא** כי **הני מילי** שאין כותשים טיסני, **במכתשת גדולה**, לפי שסתם "מכתשת" גדולה היא. **אבל במכתשת קטנה** דהיינו מדוכה של תבלין — **אימא שפיר דמי** לכתוש בה אפילו טיסני.

קא משמע לן התנא באומר שאין כותשין טיסני לפי שאין כותשין שום כתישה במכתשת — שאסור לכתוש טיסני אפילו

במכתשת קטנה. כי הכלל שאין כותשים טיסני אומר שאין כותשים אותו כלל, ולכן המכתשת האמורה בו היא אפילו קטנה.

ומקשינן: וכי לא כותשים שום כתישה במכתשת?

והתניא: אין כותשין במכתשת גדולה, אבל כותשין במכתשת קטנה [כי השינוי בכתישת חיטים המכתשת קטנה גורם שתחשב כתישה לאחר יד], ואם כן מצינו כתישה במכתשת ביום טוב?!

ומתריצין: **אמר אביי: כי תניא נמי מתניתא** [הברייתא הראשונה "אין כותשין במכתשת"], **במכתשת גדולה תניא**.

ולעולם שני ענינים נאמרו בברייתא ההיא ולא ענין אחד היא כמו שרצינו להעמיד. אלא כך אמר התנא:

א. אין עושים טיסני כלל, לא בגדולה ולא בקטנה.

ב. שאר הכתישות, שאין בהם טורח רב, כמו כתישת תבלין או גרעיני חיטים לדייסא, אין כותשים במכתשת.

וכיון שסתם מכתשת היא מכתשת גדולה, יוצא שבמכתשת קטנה מותר לכתוש כתישה לדייסא⁽¹⁵⁾.

רבא אמר: לעולם כל הברייתא הראשונה, ד-ב ענין אחד הוא, ובא התנא לומר שאין

כרכום מנבח כי הוא קשה יותר ממלח.
15. רש"י ותוס' פירשו כי לאביי תרתי קאמר,

הרשב"א [בהערה 10] שמלח צריך שינוי כי מפני רכותו נדוך היטב גם בהטיה, ונמצא שתבלין קולו מנבח מפני קשיו, ואם כן גם